

Räkna Q

LÄNSSTYRELSEN
I KRONOBERGS LÄN

Räkna Q - Rapport över arbetet med det nationella projektet *Räkna Q*
i Kronobergs län

Text: Dennis Olsson

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

ISSN 1103-8209, Meddelande nr 2013:03

Utgiven av

Räkna Q

Rapport över arbetet med det nationella projektet *Räkna Q* i Kronobergs län.

Bakgrund och syfte med projektet

År 1987 infördes Plan- och bygglagen och landets kommuner fick därmed ett utökat ansvar för att tillvarata kulturvärdena i den byggda miljön. I denna lag gavs kommunerna möjlighet att i detaljplaner och områdesbestämmelser införa bestämmelser om skydd och varsamhet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Det utökade ansvaret förutsatte att kommunerna fick stöd i form av kunskap och råd från länsstyrelserna och länsmuseumerna. Utöver detta fick länsstyrelserna ett tillsynsansvar att följa plan- och byggutvecklingen i länet och länsmuseumerna skulle svara för kunskapsuppbyggnaden om länets kulturmiljöer.

I de numera 16 nationella miljömålen är tillvaratagandet av kulturarvet en väsentlig del och för att kunna arbeta så att målen uppnås har kulturarvssektorns behov av lägesbeskrivningar, utvärderingar och åtgärdsstrategier blivit mycket stort.

I miljömålen anges att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen skall värnas, utvecklas och ha långsiktigt hållbar förvaltning. I delmålen preciseras detta till att arbetet skall grundas på program och strategier samt att det skall ha nått en viss omfattning vid olika årtal.

Dessa mål kräver att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen är identifierad, dvs. att det är känt vad som är 100 %, samt att det är känt hur stor del av denna som idag har ett skydd. Det finns flera sätt att skydda och tillvarata bebyggelse men den reglering som är mest omfattande är den som görs med hjälp av skydds- och varsamhetsbestämmelser samt rivningsförbud i detaljplaner och områdesbestämmelser. Ett problem är att det idag inte finns en samlad bild av hur mycket bebyggelse som getts sådana bestämmelser eller var denna bebyggelse är belägen. Det är då omöjligt att arbeta strategiskt, att prioritera rätt insatser till rätt nivåer och platser.

Projektet *Räkna Q* bedrivs av länsstyrelsernas gemensamma miljömålsarbete RUS och har som målsättning att kartlägga de objekt, vanligtvis byggnader, som getts bestämmelser om varsamhet och skydd för kulturvärden i detaljplaner och områdesbestämmelser mellan åren 1987/88 och idag.

Syftet med projektet är att få en samlad bild av hur många sådana objekt det finns och var de är belägna samt att analysera och sprida denna bild.

Denna bild ska sedan ligga till grund för samverkansinsatser mellan länsstyrelsen och kommunerna.

Förväntat resultat och effekter

En slutrapport kommer att sammanställas som skall ge en översikt över hur Kronobergs kommuner har använt sig av Plan- och bygglagen för att införa bestämmelser om skydd och varsamhet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Detta innebär en identifiering av 100 % av den utpekade kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.

Tid- och genomförandeplan

Projektperiod: 1 juli - 8 juli 2011

Metoden

Metoden går ut på att granska de detaljplaner kommunerna tagit fram inom länet sedan PBL trädde i kraft 1 juli 1987. Samtliga planer som insänts till länsstyrelsens arkiv har granskas och objekt märkta med bevarandebestämmelser som "Q", "q", "k", och viss utsträckning "n", har registrerats i en geodatabas som kopplas till ett GIS-skikt.

Planarbete

Plan- och bygglagen (PBL) är kommunernas verktyg för att skydda kulturhistoriskt viktiga byggnader och objekt. Då detaljplaner skapas skrivs de exakta bestämmelserna, med stöd av PBL, in av planarkitekten. Bestämmelser som rör krav på byggnader, vilket bland annat inkluderar utformning och bevarande, regleras av PBL.

Det ursprungliga sättet att använda "Q" för att skydda bebyggelse härrör från den byggnadslag som föregick den nuvarande PBL. Här användes "Q" för att utmärka ett så kallat kulturresevat, det vill säga ett område, en byggnad eller en plats av stort kulturhistoriskt värde. Sedan PBL trädde i kraft har "Q" allt mer ersatts av "q" som egentligen innebär samma sak men anses vara mer flexibelt, då de exakta bestämmelserna kan utformas mer precist.

Det som i vardagligt tal kallas för ett "k-märkt" objekt omfattas oftast av betäckningen "q" och "q" är generellt en starkare betäckning än "k". Vanligtvis använder planarkitekterna "q" för att påpeka ett objekt höga kulturhistoriska värde samt vilka bestämmelser som gäller där. Detta omfattar alltid varsamhetsbestämmelser, som t.ex. "byggnadens särart får inte förvanskas" eller "vid förändring skall särskild hänsyn tas till byggnadens utformning". Varsamhetsbestämmelser kan ange vilken kulör en byggnad ska målas i eller hur fönstren ska se ut. I praktiken innebär ofta sådana bestämmelser att objektet skall bevaras så intakt som möjligt men det finns utrymme för förändringar som passar in och anpassas efter den befintliga byggnaden.

Många "q"-märkta objekt får, av planarkitekten, ett starkare skydd mot förvanskning nämligen en skyddsbestämmelse. En sådan är ofta mer precis när det gäller bevarande och ofta mer detaljerad. Exempelvis kan bestämmelsen helt förbjuda förändringar och/eller tillbygg-

nader. Planarkitekten kan gå in och i detalj påverka sådant som normalt sett inte är bygglovpliktigt, exempelvis interiörer eller hur underhåll ska utföras. Litet "q" är därmed det starkaste skydd en byggnad kan få i en detaljplan.

Att "k"-märka en byggnad eller ett objekt ger generellt endast en varsamhetsbestämmelse och enklare riktlinjer än ett "q". Till skillnad mot skyddsbestämmelser föreskriver inte varsamhetsbestämmelser att något skall bevaras, utan tydliggör vilka karaktärsdrag och värden hos byggnaden som varsamheten ska inriktas på.

Markeringen "n" omfattar oftast utformning men kan även verka bevarande på objekt som träd, murar, gatubeläggningar och liknande. Av denna anledning har dessa bestämmelser i fall där "n" har omfattat ett skydd tagits upp i den här studien, t.ex. "Smågatstenen skall bevaras" eller "Trädet får inte fällas".

I samband med "q" kan planarkitekten också sätta rivningsförbud på en byggnad, vilket inte är helt ovanligt i samband kulturhistoriskt viktig bebyggelse. Ett rivningsförbud innebär att fastighetsägaren fräntas sin principiella rättighet till rivning och återuppförande och istället tvingas till fortsatt förvaltning av befintliga byggnader.

Studien

Räkna Q genomfördes av bebyggelseantikvarie Dennis Olsson i Kronobergs län under perioden den 4 till 8 juli 2011. Projektet har finansierats av RUS som också förmedlat nödvändigt material och information, bland annat en för projektet utformad geodatabas som kopplas till programvaran ArcMap. Material som Länsstyrelsen bidrog med har omfattat tillgång till planarkiv via Lantmäteriets tjänst "Arkivsök" samt ArcMap, där "punkterna" i GIS-skicket registrerats.

Studien ingår i det regionala arbetet med det nationella miljömålet *God bebyggd miljö* men är också en viktig indikator för hur arbetet med Kronobergs kulturhistoriskt viktiga bebyggelse fortskrider.

Samtliga detaljplaner och områdesbestämmelser som vunnit laga kraft mellan den 1 juli 1987 och idag har gått igenom och samtliga objekt märkta med bevarandebestämmelser som "Q", "q", "k", och viss utsträckning "n", har enligt modellen registrerats.

Då analysverktyget som ska kunna appliceras i ArcMap inte kunnat tillhandahållas av RUS har tyvärr ingen djupare analys av studien kunnat genomföras. Resultaten av studien presenteras därför som följer.

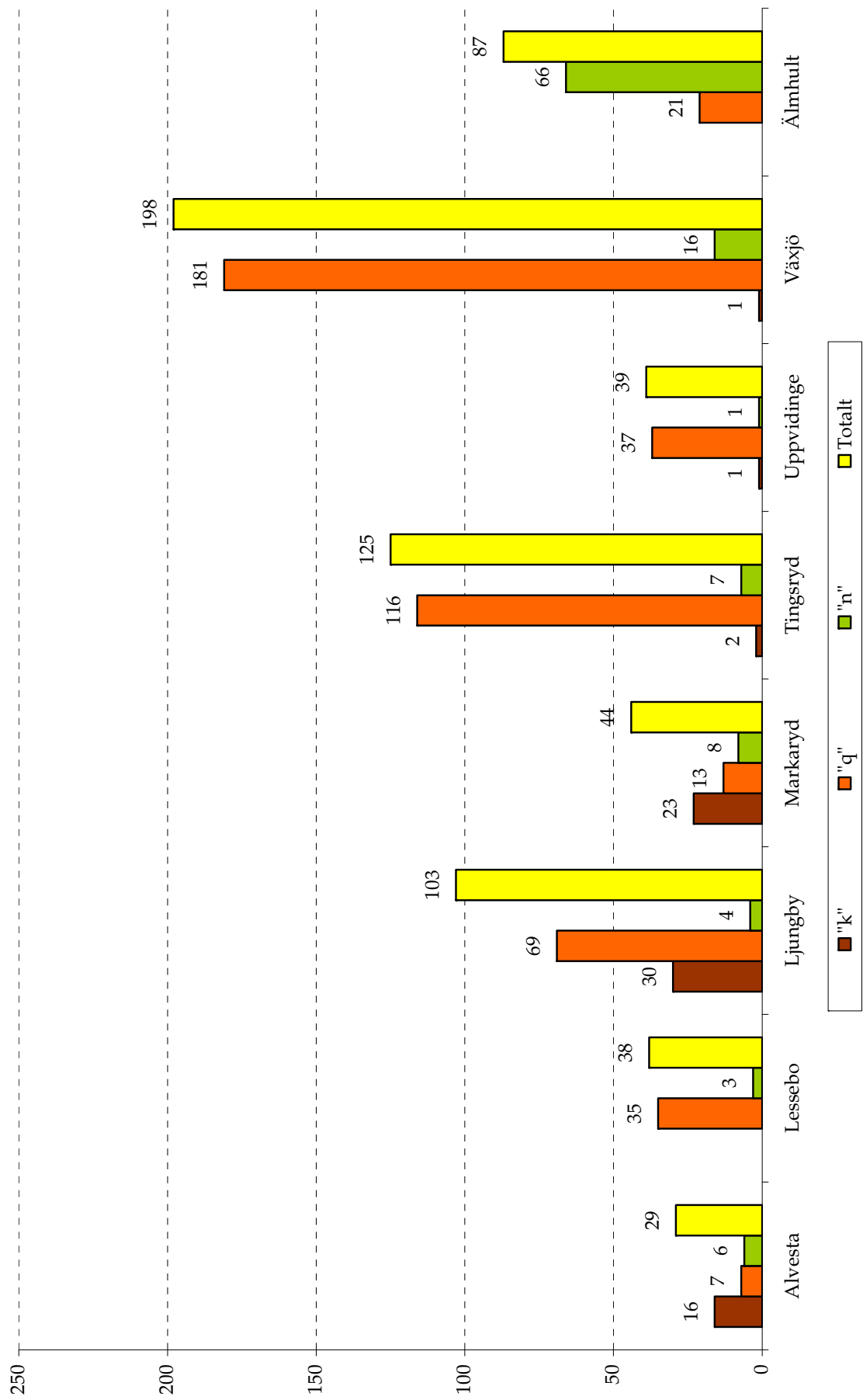
Allt material rörande *Räkna Q* i Kronobergs län finns samlat på Länsstyrelsens server:

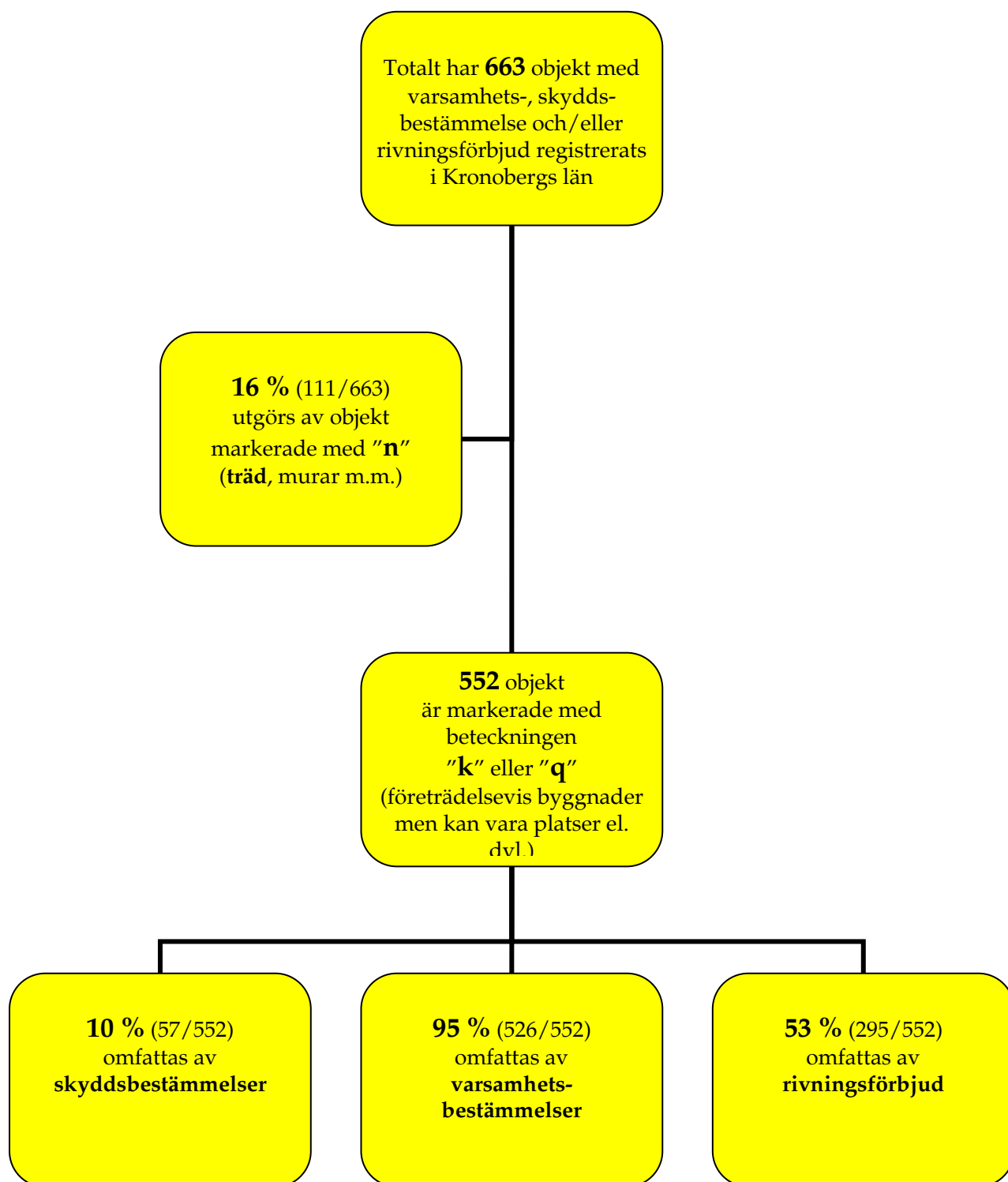
G:\SUE\Kultur\Räkna Q

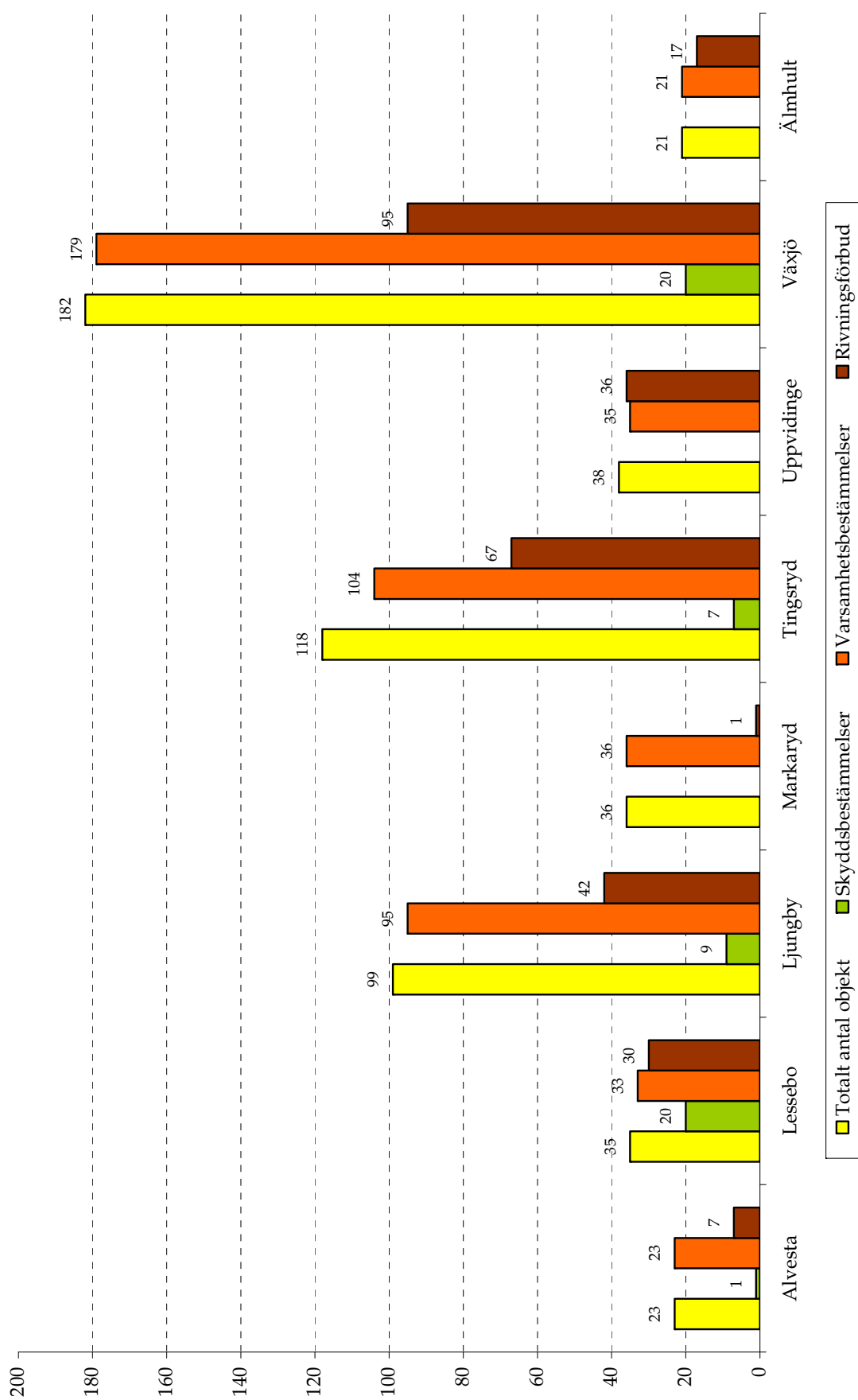
Här ligger främst dokument, bilder och excel-filer (diagram o.dyl.)

K:\Lstg\Verksamhet\SUE\Kultur\Räkna Q

Här ligger geodatabasen (*Rakna_Q_Kronoberg.mxd*) för framtida uppdateringar av databasen och GIS-skicket.

Kartblad, ett utdrag ur GIS, där varje gul triangel representerar en "punkt" i geodatabasen. Varje punkt motsvarar ett "k", "q" eller "n". Inte helt oväntat ligger de flesta trianglarna vid länets tätbefolkade områden, utmed kommunikationstråk eller vid kulturhistoriskt viktiga miljöer eller platser.

